

Användbart! ^{#2/2020} om arbetsmiljöforskning

**Nätverk stor hjälp
för småföretagen**

**Det räcker med
standardåtgärder**

**Sveriges bönder
lever farligt**

Tema:

**Småföretagarnas
arbetsmiljö**

Användbart! och www.arbetsmiljoforskning.se – utges av Arbetstlivsjournalisterna

Småföretag har allt att vinna på att nätverka

De allra flesta i Sverige – och i Europa – jobbar i småföretag med under 50 anställda. De jobbar i alla branscher, från jobben i gig-ekonomin, som cykelbuden som kör ut mat, till hårfrisörskan, bilmacken, närbutiken och jordbrukaren. De har ofta andra villkor än anställda i större företag. Till exempel när det gäller företagshälsovård.

Arbetsmiljöverkets senaste statistik över vilka som har tillgång till företagshälsovård har inga jämförelsesiffror i förhållande till antalet anställda. Däremot visar statistiken hur tillgången ser ut i förhållande till bransch och visar att just branscher med många småföretag har sämre tillgång till företagshälsovård.

Om siffran för alla anställda i Sverige ligger nära 60 procent, så har knappt 20 procent av de anställda i hotell- och restaurangverksamheten tillgång till företagshälsovård och de i jordbruket knappt 40 procent. Så tycks siffran se ut för de flesta tjänsteföretag.

En annan faktor som visar på sämre villkor för anställda i mindre företag är sjuknärvaron. Den är högre här, medan däremot sjukfrånvaron är lägre i småföretag. Siffror från SCB för ett undersökt kvartal visar att småföretag med högst fyra anställda hade en sjukfrånvaro på drygt 1,5 procent. Företag med 200 anställda hade dubbelt så hög frånvaro.

En anställd i ett småföretag står ofta närmare chefen än i ett större företag och

har kanske svårare för att sjukanmäla sig om hen känner att hen verkligen behövs på arbetsplatsen.

Denna närhet kan också innebära att det uppstår fler problem av psykosocial natur i ett småföretag.

Allt detta har forskare undersökt och bland annat kommit fram till att småföretag har allt att vinna på att nätverka för att hjälpas åt och för att komma till rätta med sina problem. Vi intervjuar forskare om hur det fungerar och vad resultatet blir.

Ann-Beth Antonsson, IVL Svenska miljöinstitutet har arbetat i många år med just småföretagens problem, och har tillsammans med kollegor bland annat byggt upp en rad webbplatser för att underlätta arbetsmiljöarbetet i flera branscher.

Vi berättar om användbara verktyg för småföretag, om EU-projektet Sesame och om jordbruket som är satt på undantag när det gäller arbetsmiljöarbetet. Det pågår en nedrustning, trots stora risker och höga olyckstal. Tidigare fanns det en egen avdelning på SLU med åtta arbetsmiljöforskare.

Nu är det bara ett par stycken kvar, berättar professorn där, Peter Lundqvist.

Ha en trevlig läsning!

Foto: Privat

Eva Ekelöf

En kvartalstidskrift om arbetsmiljöforskning publicerad på www.arbetsmiljoforskning.se **Utgivare** Arbetslivsjournalisterna, Journalistgruppen Kajak, Reimersholmsgatan 7, 11740, Stockholm **Användbart!** ges ut med stöd av Forte.

Användbart!

Redaktion [Anna Holmgren](http://AnnaHolmgren), chefredaktör, [Eva Ekelöf](http://EvaEkelof), ansvarig utgivare, Enikö Arnell-Szurkos, Roland Cox, Ragnhild Larsson, Karin Södergran, Mats Utbult **Layout** Lars Ringberg **Omslagsbild** Foto: Anh Tran, Unsplash

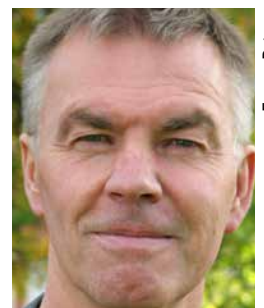
Nätverk är småföretagarens bästa stöd och kan användas även för att förbättra arbetsmiljön, menar forskarna.

Nätverk hjälper de små till en bättre arbetsmiljö

Spontana och organiserade nätverk av småföretag kan bidra till bättre arbetsmiljö för ledare och anställda. Det har Stig Vinberg och Bodil Landstad kommit fram till i sin forskning. Företagshälsan, Arbetsmiljöverket och andra aktörer behöver bli bättre på att möta små företags speciella behov, anser de båda.

En tillverkande företagare satte sig med en chef för en privat förskola och fick tips om hur psykosociala problem kan hanteras.

Det är ett exempel på vad de båda forskarna vid Mittuniversitetet i Östersund såg i sitt projekt om nätverksbyggnad och arbetsmiljö. Båda är professorer i hälsovetenskap med inriktning på arbetsliv. Stig Vinberg finns i Sverige, Bodil Landstad växlar mellan Norge och Sverige.

Stig Vinberg

I projektet ingick både norska och svenska mikroföretag med max 10 anställda, och småföretag med max 50 anställda. Cirka 20 företag fick ingå i nätverk med stöd av Företagshälsan.

–De behövde inte vara i nätverk med andra i samma bransch. Många av de psykosociala frågorna är lika för alla, säger Bodil Landstad.

Vi pratar i ett videomöte under pandemin. Bodil Landstad tror att den ofrivilliga isoleringen och ansträngningarna att ändå nå varandra ger ytterligare skjuts åt digitaliseringen bland annat för små företag.

Nästan alla företag är små

96 procent av Sveriges företag har färre än tio anställda. Solo-, mikro- och småföretagen sysselsätter ungefär hälften av alla som är anställda i företag.

Foto: Anne Levin Kristiansen

Bodil Landstad

Vilka arbetsmiljöproblem som särskilt kan förknippas med småföretag är svårt att säga, menar Stig Vinberg.

–Det är en heterogen grupp. I tillverkande företag finns fortfarande många fysiska faktorer kring ergonomi och belastning. I tjänsteföretagen kan det handla mer om den psykosociala arbetsmiljön, som arbetsbelastning, ledning och arbetskrav, säger han.

Högre sjuknärvaro än andra

Småföretagen har mer sjuknärvaro än andra företag och offentlig sektor. I en europeisk studie uppgav 52 procent av småföretagare med och utan anställda att de det senaste året hade varit på jobbet trots att de var sjuka. Motsvarande för anställda var 43 procent.

Särskilt på en mindre ort är verksamheten känslig för frånvaro, vilket sätter press både på ledare och anställda att ”ställa upp”. Följaktligen är även sjukfrånvaron lägre bland anställda

”96 procent av Sveriges företag har färre än tio anställda.”

Tre råd till Arbetsmiljöverket

- **Utveckla kompetensen** om det specifika för små företag.
- **Ge råd och stöd**, inte bara kontroll och sanktioner. Ge metoder för att nå upp till föreskrifter och lagar, bland annat om systematiskt arbetsmiljöarbete (Sam) och organisatorisk och social arbetsmiljö (Osa).
- **Prioritera** riktade satsningar mot småföretag i branscher med vissa/stora arbetsmiljöproblem.

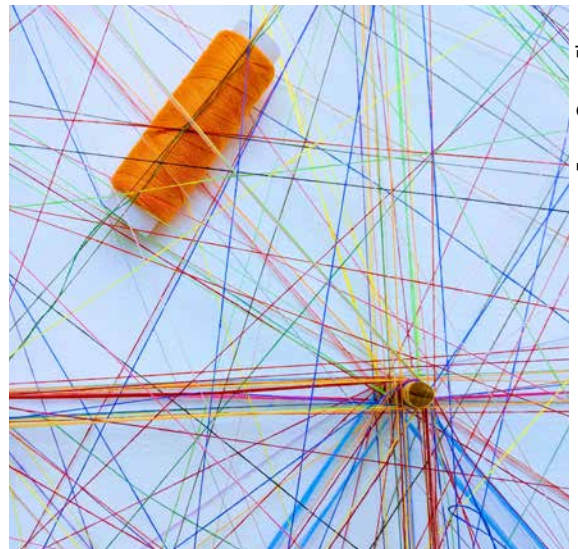

Foto: Omar Flores

Nätverk är småföretagarens bästa stöd och kan användas även för att förbättra arbetsmiljön.

i småföretag än i större. Ju mindre företag desto mindre sjukfrånvaro, har Stig Vinberg sett.

Småföretagare som ingick i projektet kände sig tvungna att arbeta mycket och hårt och hade svårt att få tillräcklig fritid.

–Man ska vara innovatör, ekonom, jurist och produktutvecklare, marknadsförare och helst kommunikatör också. Man har fruktansvärt många hattar att växla mellan, fyller Bodil Landstad på.

Företagshälsan med i projektet

Det är en minoritet av småföretagen i Sverige som använder sig av företagshälsan. De kan tycka att det kostar mer än det smakar, menar Stig Vinberg.

I projektet var företagshälsan kopplad till varje nätverk. Det visade sig att företagen inte i första hand efterfrågade individinriktade hälsokontroller av blod och vikt, eller pakettjänster med översyn av ergonomin med mera.

–Intervjuerna visade att de ville ha skraddarsytt stöd när svåra frågor dök upp, att de ville kunna ringa till sin kontaktperson på företagshälsan och bolla tankar och idéer, få stöd och hjälp, berättar Bodil Landstad.

Hjälp med att hantera skilsmässor

I synnerhet ville de ha hjälp med psykosociala förhållanden och gränssnittet mellan hemförhållanden och arbete, att hantera skilsmässor, återkommande sjukskrivningar eller problem med sjuka barn hemma.

–Vi upplevde att man ville medarbetarna väl. På ett företag betalade ledaren en spelskuld som tyngde en viktig anställd, berättar Bodil Landstad.

En annan ledare fixade en fotbollsplan i byn. I synnerhet i mindre samhällen var ledarna måna om sitt anseende.

–Företagaren kan även tänka att bra arbetsmiljö ger bra image och gör det lättare att

rekrytera. Man vill ju inte vara det svarta fåret i den lilla byn i glesbygden, säger Stig Vinberg.

Nätverk gynnar affärerna

Fenomenet Gnosjö har av annan forskning förklarats med det informella nätverk av föreningar och idrottsklubbar som gör att företagen lätt kan nå och hjälpa varandra. Bodil Landstad såg att flera företag i den egna studien använde sin egen styrelse för att få stöd.

Forskarna såg också nätverksbyggen där ledaren tog stöd av mentorer, anhöriga, vänner och familj.

Kontentan för de båda forskarna är att både informella och organiserade nätverk kan vara en viktig resurs i arbetsmiljöarbetet, i synnerhet om företagshälsan och andra konsulter knyts till nätverket.

Med fem anställda betyder en sjukskrivning ett produktionsbortfall på en femtedel.

–Många företagsledare ser de här sambanden och efterlyser råd om vilka åtgärder de ska satsa på, som ger effekt. Jag tror att det finns stor potential att utveckla företagshälsans tjänster. Man måste sälja in att arbetsmiljö och hälsa är viktigt även för lönsamhet och produktivitet.

Bättre arbetsmiljö?

Forskningsprojektet stöddes av AFA Försäkring och pågick i huvudsak mellan 2016 och 2017, men har fortsatt att lämna resultat. I mars i år kom rapporten *Modeller för företagshälsövård i mindre företag*.

De båda forskarna har inga bevis för att deras projekt lett till bättre arbetsmiljö eller mindre sjuktal, men de har sett bättre hälsa hos en del företagsledare, och sett företag ta steg framåt.

–Det höjde ledarnas medvetenhet om be-

Foto: Mathieu Johannon

Överviktiga förare i en maskinfirma fick genom projektet hjälp med träning och kosthållning.

tydelsen av hälsa och bra arbetsmiljö.

Företagshälsorna som ingick hade också ett nätverk sinsemellan där de utbytte erfarenheter.

Chefen bjöd på frukost

Ett företag införde arbetsplatsmöten. Då kom problem upp som gick att bearbeta mer systematiskt för mer hälsosamt och effektivt arbete.

I en maskinfirma där flera förare var överviktiga startade ett projekt med träning och mat-hushållning. Företagsledaren upptäckte att flera av de anställda inte åt något hemma på morgonen, så han började samla dem och bjuda på frukost.

Roland Cox

”Både organiserade och informella nätverk kan vara en resurs.”

Så får man företagen att agera

■ För att småföretag ska lyckas med sitt systematiska arbetsmiljöarbete, Sam, måste de hitta sina egna drivkrafter. Då är det till stor hjälp om företagshälsan, arbetsmiljöinspektionen och andra externa aktörer frågar och lyssnar mer.

Och så har det inte alltid sett ut, konstaterar forskarna bakom rapporten med det långa namnet *Systematiskt arbetsmiljöarbete i småföretag – vad kan externa aktörer som regionala skyddsombud och företagshälsövård göra för att få Sam att fungera?*

Rapporten från Svenska Miljöinstitutet, IVL, kom redan för 16 år sedan men är aktuell ännu. Den pekar på hur externa aktörer tidigare främst arbetat med den fysiska arbetsmiljön och föreslagit tekniska åtgärder för olika problem. De har ofta agerat som ”polis” eller som ”agitator” och pekat på regler och krav.

För att Sam ska fungera behöver företagen själva inse hur de ska arbeta:

”Den externa aktören leder då samtalet med företaget genom att ställa frågor, i första hand om företagets verksamhet, och framförallt genom att lyssna på vad personerna på företaget har att berätta.”

Detta gör företaget mer motiverat och förstärker de egna drivkrafterna, anser forskarna. Projektet gjordes bland företag i Uppland. En bieffekt blev att företagshälsans personal, arbetsmiljöinspektörer, regionala skyddsombud och andra externa konsulter fick träffas i nätverk.

Det var dåvarande Rådet för arbetslivsforskning som tillsammans med Vinnova stödde forskningsprojektet. Rapporten skrevs av Lena Birgersdotter, Lisa Schmidt och Ann-Beth Antonsson.

Roland Cox

Ica-Kurt tar stöd i sina nätverk

Handlarna runt torget i Svenstavik. Ica-näten. Familjen. Styrelsen. Och så gubbarna i bastun. Handlaren Kurt Johnsson i Svenstavik berättar om nätverken som ger stöd och råd om business, mathygien och arbetsmiljö.

–Nätverk är jätteviktigt, säger Kurt Johnsson, tredje generationen Ica-handlare i den jämtländska småorten Svenstavik.

Bergs kommun har bara 7 000 invånare, men hit kommer horder av skidturister till Klövsjö, Åsarna och Ljungdalen.

Kurt Johnsson och hans 20-tal anställda deltog i forskningsprojektet om nätverk och arbetsmiljö som vi berättar om här intill. Marknadsföring, arbetsmiljö, butikshygien och andra frågor vävs samman i hans verksamhet.

–Det är så mycket en företagare ska hålla reda på. Nätverket gör en tryggare, säger han.

Samtal under butiksronden

Exakt var och hur han diskuterar just arbetsmiljöfrågor är svårt att sätta fingret på. Mycket sker löpande med medarbetarna under arbetsdagarna. En ”butiksrond” ska göras varje dag.

Kurt Johnsson är aktiv i den breda företagarföreningen, och affärsidkarna runt torget samarbetar om evenemang, juls skyltning, ”våryra” och höstmarknad.

”När jag ringer företagshälsan får jag stöd och hjälp.”

Via Ica-samarbetet ingår han även i Supermarketgruppen i Jämtland-Härjedalen, som ordnar träffar, föredrag och ger stöd både om butikens affärer och om arbetsmiljö. Ica håller med ett datasystem för verksamheten i butiken. Där finns också checklistor för arbetsmiljö.

–Vi påminns om att göra de olika inspektion-

Fyra råd till Företagshälsan

- **Utveckla kompetensen** om det specifika för små företag.
- **Utveckla coachande stöd** för mindre företag, gärna digitalt, bland annat om hur det systematiska arbetsmiljöarbetet ska läggas upp och hur ett hälsofrämjande ledarskap skapas.
- **Ta kontakt** via befintliga nätverk med småföretag.
- **Erbjud mer** av främjande och förebyggande, mindre individfokuserat.

Foto: Privat

Stress är nog största arbetsmiljöproblemet, tror Kurt Johnsson, gammal dansbandsmusiker.

erna, det plingar till och så går vi in och tittar vad som ska göras.

Skänkte medarbetarna skidor

Kurt Johnsson har också sina egna strategier för att personalen ska må bra. Han säger att han älskar att kunna ge stödjande medarbetarsamtal, han gav alla anställda skidor så att de kunde delta i Kortvasan, och som gammal dansbandsmusiker sätter han sig då och då vid pianot mitt i butiken och drar en låt.

För konkreta arbetsmiljöproblem vänder han sig till Storsjöhälsan, den företagshälsa han är ansluten till.

–Det funkar jättebra. När jag ringer får jag uppmärksamhet, stöd och hjälp.

Han får också besök av inspektörer från Arbetsmiljöverket, som han också upplever som stödjande och obyråkratiska.

Stress det värsta problemet

Mesta arbetsmiljöproblemen? Kurt tror att stress och det psykosociala hör dit.

–Men det hjälper både medarbetarna och mig själv att få hjälp att kolla upp allt som har med verksamheten att göra.

Det egna företagets styrelse är också ett stöd att luta sig emot.

Och så de privata nätverken. Den stora familjen, där han ännu hoppas att något av barnen vill ta över när han går i pension om några år.

Och gubbgymnastiken varje vecka. Fast i bastun pratas inte mycket jobb.

–Mer udda ämnen som hur guld blir till och hur Muhammed dog.

Roland Cox

”Man kommer jäkligt långt med standardåtgärder”

Foto: IVL

Det säger Ann-Beth Antonsson. Hon har i fyrtio år jobbat som forskare på IVL Svenska Miljöinstitutet i Stockholm. Oftast har hon ägnat sig åt att skapa handfasta konkreta lösningar på småföretagens arbetsmiljöproblem. Några exempel på det är användbara webbplatser som KemiRisk, Alltomstöd, Svetsarätt och ArbetsmiljöVA.

Det började med hennes allra första projekt på IVL som nybakad kemiingenjör från Chalmers. Det handlade just om småföretagens arbetsmiljö.

–Det projektet har präglat mig väldigt mycket. Småföretagen har sedan dess varit en röd tråd genom hela mitt arbetsliv, säger Ann-Beth Antonsson.

Hon gick i pension i november förra året, men arbetar fortfarande som professor emeritus på KTH, är knuten till IVL och har startat en egen firma.

–Jag har inte slutat jobba, men nu bestämmer jag mera själv vad jag ska göra på dagarna, säger hon, när vi talas vid i början av april.

Imponerande publikationslista

Inför vår intervju har jag besökt IVL:s hemsida. Ann-Beth Antonssons lista av färdiga publikationer är imponerande, över 190 titlar. Vad är hennes motor, vad driver henne?

–Det som är jätteroligt och min utmaning i jobbet är att förbättra arbetsmiljön på småföretag utifrån deras egen förståelse av sin situation, säger hon.

Men det är lättare sagt än gjort. Ett exempel: En gång var en kollega ute på en bilverkstad för att utvärdera en broschyr med konkreta råd om säker billackering. När hon frågade arbetarna om de läst broschyren svarade en av dem: Om jag gillat att läsa hade jag inte jobbat här.

–Det är en del av kärnan i arbetet med småföretag. Man måste kommunicera med dem utifrån deras egna förutsättningar, säger Ann-Beth Antonsson.

Och dessa villkor är extremt olika.

Ann-Beth Antonsson i färd med att utveckla en webbplats med goda råd till svetsare.

–Jag tycker det blir så enkelspårigt att se småföretag som en enda grupp. De utgör faktiskt flertalet av alla företag i Sverige och de är verksamma inom väldigt olika branscher.

Olikheterna påverkar både vilka råd som är användbara på företagen, och hur dessa råd kan kommuniceras.

Är mycket för konkreta råd

Ann-Beth Antonsson har lagt ner mycket tid på att utveckla sätt att hitta vägar förbi olika läshinder. Webbplatsen Alltomstöd är ett exempel.

Där använder forskarna en serie kortfilmer med ergonomiskt bra sätt att städa (se sid 9).

Det handlar också om att faktiskt kunna ge konkreta råd om hur arbetsmiljön kan förbättras.

–Jag är mycket för de konkreta råden, säger hon.

En vanlig kritik hon mött från andra forskare är att hon borde låta företagen själva hitta sina konkreta lösningar och att man binder upp företagen med att ge konkreta råd.

–Min erfarenhet visar att det kan vara svårt för företagen att utveckla egna lösningar, speciellt för en del komplexa arbetsmiljöproblem. De är mycket mer hjälpta om forskarna jobbar med smala branscher och tar fram lösningar, säger Ann-Beth Antonsson.

–Ofta handlar det om att förmedla bra lösningar från företag i branschen som ligger i framkant eller att inspireras av hur andra branscher löst likartade problem.

–Man kan inte bara lämna över åt företagen att själva göra riskbedömningar. Jag vet att det är svårt för småföretag, särskilt med kemiska och ergonomiska risker.

Likartade problem och lösningar

Ann-Beth Antonsson hävdar bestämt att en stor del av arbetsmiljöproblemen är likartade och har likartade lösningar.

–Man kommer jäkligt långt med standard-åtgärder, säger hon.

I slutet av sin karriär fick Ann-Beth Antonsson god användning av sina kunskaper om småföretag

Foto: IVL

Många arbetsmiljöproblem har likartade lösningar hävdar Ann-Beth Antonsson.

Foto: Maxime Agnelli

Man måste kommunicera med människor utifrån deras egna förutsättningar, säger Ann-Beth Antonsson.

när hon deltog i EU:s stora projekt om småföretagens arbetsmiljö, Sesame (se sid 10).

–Det var mycket givande. Jag tyckte att jag förstått mycket om småföretag och arbetet med Sesame har verifierat att det stämmer men också fördjupat och nyanserat min förståelse för småföretag.

Nytt för henne var att inse hur stora skillnaderna är mellan olika länder i Europa när det gäller arbetsmiljön: hur resurserna är utformade, hur man organiserar stödet till småföretagen – om det finns något stöd alls utöver statliga myndigheter.

–I Sverige har vi företagshälsovården och samarbetet mellan parterna i arbetslivet. Det genererar mycket stöd till småföretagen. Sådant existerar inte alls i en del andra länder inom EU.

–Vi ska vara glada över vårt partssamarbete, säger Ann-Beth Antonsson.

”Det blir enkelspårigt att se småföretag som en enda grupp.”

Planera och fokusera

En slutsats hon dragit av Sesame är hur viktigt det är med samarbete mellan olika aktörer i varje land och att de drar åt samma håll. Ett svenskt exempel är Arbetsmiljöverkets kampanjer.

–Jag tycker det skulle vara intressant att utveckla ett mer strategiskt samarbete mellan Arbetsmiljöverket och parterna, säger hon.

Som det nu är genomför Arbetsmiljöverket sina stora kampanjer mot olika branscher med kort varsel.

–Det vore bättre om verket kunde planera och säga att om ett eller två år kommer vi. Då kunde parterna i branschen hinna förbereda sig, kicka igång aktiviteter och fokusera på de allvarliga brister som finns i en del branscher, säger Ann-Beth Antonsson.

Anna Holmgren

Sex bra verktyg för småföretag

Ann-Beth Antonsson har lagt ner mycket tid på att så konkret som möjligt visa hur man kan undanröja risker i arbetsmiljön. Här följer sex exempel på hennes och kollegornas goda råd till småföretag som vill förbättra sin arbetsmiljö.

1. Allt om städ

Webbplatsen [Allt om städ](#) innehåller konkret information i en rad filmer som visar hur man steg för steg kan förbättra arbetsmiljön för städare.

Webbplatsen riktar sig till alla inom städbranschen – skyddsombud, anställda, arbetsgivare och

arbetsledare – samt till företagshälsovården.

Webbplatsen är konstruerad av Ann-Beth Antonsson och Lisa Schmidt.

2. Checklistor på Prevent

Ann-Beth Antonsson och hennes kollegor har medverkat med en lång rad [checklistor](#) som finns på Prevents hemsida. De är till stöd för att undersöka arbetsmiljön, riskbedöma den och följa upp åtgärder.

– Checklistorna är fortfarande de av mina råd som når ut bäst till småföretag och hör till de mest besökta delarna av Prevents hemsida, säger Ann-Beth Antonsson.

Det finns branschanpassade checklistor på en rad områden som till exempel arbetsplatsens utformning och psykosocial arbetsmiljö. Aktuellt just nu är en checklista om Corona och Covid 19.

3. KemiRisk och KemiGuiden

[KemiRisk](#) är ett webbverktyg till stöd för småföretag när de ska bedöma kemiska arbetsmiljörisker. Verktøget har utvecklats av Ann-Beth Antonsson, Maria Vigen och Bo Sahlberg på IVL.

KemiRisk kan man nå via [KemiGuiden](#), som utvecklats av Ann-Beth Antonsson och Eliana Alvarez.

Med hjälp av KemiGuiden kan framför allt småföretag förbättra säkerheten och minska de kemiska hälsoriskerna. KemiGuiden visar vad man kan göra för att leva upp till gällande lagar och regler inom kemiområdet.

4. Kvartsdamm - referensmätningar

En del arbetsmiljöproblem är väldigt specifika för en bransch. Ett exempel är arbete med kvartsdamm, som förekommer både på små och stora arbetsplatser inom byggindustrin.

Vitsen med referensmätningar av kvartsdamm är att byggföretag kan använda dem utan att själva behöva mäta dammhalten. Rapporterna ger också råd om enkla regler bland annat om vilka åtgärder som behövs vid olika arbetsmoment och vid vilka arbetsmoment dessa åtgärder inte räcker, utan där man måste ha andningsskydd.

Ett par exempel:

[Verktyg för användning av referensmätningar inom betongindustrin](#) av Ann-Beth Antonsson, Bo Sahlberg och Willem Duis.

[Referensmätningar för kvartsexponering vid ROT-arbeten inom byggindustrin](#) av Ann-Beth Antonsson och Bo Sahlberg.

5. Svetsa rätt

Webbplatsen [Svetsa rätt](#) ger tips och råd för säker och proffsig svetsning. Fokus ligger på manuell svetsning på fasta arbetsplatser, men sajten handlar också om automatsvetsning.

Mycket av innehållet gäller också tillfälliga arbetsplatser.

Webbplatsen har

konstruerats av Ann-Beth Antonsson, Pär Fjällström och Bengt Christensson. Svetsa rätt ges ut av IVL.

6. Arbetsmiljön inom vatten- och avloppsverk

Ett exempel till på konkreta råd för en bättre arbetsmiljö är webbplatsen [ArbetsmiljoVA](#). Den handlar om arbetsmiljön inom vatten- och avloppsverk, som ofta kan vara besvärlig och ibland farlig. Sidan riktar sig till olika yrkesgrupper på VA-verk och ger tips och råd om vad de kan göra för att bidra till en säker och bra arbetsmiljö.

Sidan är gjord av Eliana Alvarez och Ann-Beth Antonsson. Den ges ut av IVL. Samarbetspartner och delfinansiär vid utvecklingen var Svenskt Vatten.

Anna Holmgren

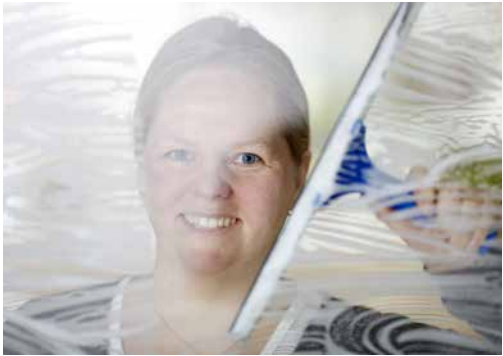

Foto: Bengt Alm

Foto: National Cancer Institute

Foto: IVL

Småföretagens arbetsmiljö kräver stora investeringar

De flesta småföretag inom EU befinner sig i en utsatt situation i förhållande till de storföretag som dominerar marknaden. De bestämmer villkoren för småföretagen, bland annat genom att skjuta över risker i arbetsmiljön på dessa.

Detta underläge tär på småföretagens kapital, kunskaper, tid och kraft till att förbättra sin arbetsmiljö. Det finns undantag, men flertalet småföretag har mycket svårt att leva upp till EU:s regler för arbetsmiljön.

Det konstaterar forskarna i projektet *Säkerhet och hälsa i mikro- och småföretag inom EU*. Det treåriga projektet startades av Europeiska arbetsmiljöbyrån [EU-OSHA](#) 2014 under namnet Sesame.

Forskning om mikro- och småföretag

Syftet med projektet var att hitta framgångsfaktorer och vetenskapligt beprövade metoder för att uppnå en bättre arbetsmiljö i mikro- och småföretag inom EU.

De som genomförde projektet var ett lag av tretton erfarna forskare från nio EU-länder: Sverige, Danmark, Belgien, Tyskland, Storbritannien, Italien, Frankrike, Rumänien och Estland.

Från Sverige deltog Ann-Beth Antonsson och hennes kollega på IVL, Cecilia Österman.

–Det var väldigt värdefullt att vi på vetenskaplig grund kunde bygga en mer nyanserad syn på mikro- och småföretag inom EU, säger Ann-Beth Antonsson.

90 procent av företagen inom EU är mikro- eller småföretag. Där arbetar uppemot hälften av arbetskraften. Gemensamt för många av dessa företag är att de har mycket svårt att leva upp till EU:s regler för en säker och hälsosam arbetsmiljö.

44 vetenskapligt grundade exempel

Efter en genomgång av befintlig forskning intervjuade forskarna chefer och anställda i 162 företag i de nio länderna. Därefter vaskade forskarna fram 44 vetenskapligt grundade exempel på vägar till en bättre arbetsmiljö från 12 länder.

Sverige bidrog med sju exempel, bland annat från skogen, handeln och byggbranschen, vidare checklistor för bättre arbetsmiljö, samt metoder för lokal partssamverkan kring arbetsmiljön.

Foto: Martin Krchnacek

Syftet med EU-projektet var att hitta goda exempel.

Forskarna kom fram till att det behövs samordnade kraftfulla åtgärder inom hela EU för att komma till rätta med småföretagens problem. Då krävs verktyg och regler som är anpassade till olika typer av småföretag.

Sesame-projektet har visat att det finns enskilda goda exempel i de olika länderna på hur myndigheter och parter kan

medverka till att olika typer av småföretag hittar vägar till en bättre arbetsmiljö. Problemet är att dessa goda

exempel är ganska ovanliga, att de inte sprids i hela branscher och att de inte är uthålliga över tid.

”Småföretagen klarar inte av att förbättra arbetsmiljön själv.”

Nej till mer avreglering

Enligt forskarna finns inget som tyder på att småföretagen kommer att klara av att förbättra arbetsmiljön på egen hand. Inte heller kommer marknaden att lösa problemen.

Forskarna drog slutsatsen att det är helt nödvändigt att EU och de enskilda länderna inom EU tar ett radikalt mycket större ansvar för småföretagens arbetsmiljö.

Rapporten säger klart nej till mer avreglering. Tvärtom kräver forskarna starka företagsanpassade regler till skydd för de anställda i småföretagen. Även myndigheter och de olika intressenter som omger småföretagen måste styras upp hårdare.

För att EU-länderna och branscherna ska klara av dessa nya åtaganden krävs stora offentliga och privata investeringar, konstaterar forskarna, som hoppas att dessa kommer att löna sig i form av bättre hälsa och minskade sjukvårdskostnader för alla anställda i småföretagen.

Anna Holmgren

Det finns många fördelar med att vara lantbrukare, tycker Peter Lundqvist. Samtidigt måste du klara av väldigt många olika arbetsuppgifter och det är svårt att ha specialkompetens inom alla områden.

Riskfylld arbetsmiljö för Sveriges bönder

Sveriges bönder lever farligt. Inom jordbruk, jakt och skogsbruk är antalet dödsolyckor högre än i någon annan industri. Sverige har varit ett föregångsland, men nu satsas det allt mindre på att förebygga.

– Det är inte acceptabelt att man struntar i detta. Så länge det finns branscher som har fler dödsolyckor och högre olycksfallsfrekvens, borde det finnas mer forskning och kompetens på myndigheter, säger Peter Lundqvist.

Han är professor i arbetsvetenskap vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, i Alnarp och är oroad över att det pågår en nedrustning där ingen längre verkar bry sig om lantbrukarnas utsatta arbetsmiljö. Tidigare fanns det en egen

avdelning på SLU med åtta arbetsmiljöforskare. Nu är det bara ett par stycken kvar.

– När jag går i pension kommer min professorstjänst inte att återsättas utan göras om till företagsledning. Arbetsmiljön ska ingå som ett moment, men det innebär att fokus på arbetsmiljön försvinner.

Peter Lundqvist

Branschkunskap saknas

Arbetsmiljöverket hade tidigare flera personer med kunskap på området. I dag finns i princip ingen som kan något.

Peter Lundqvist har ägnat i stort sett hela sitt liv åt jordbrukssektorn och är uppvuxen på ett lantbruk i Laholm. – Jag känner mycket för den här sektorn och de speciella arbetsförhållanden som finns där.

–Det är allvarligt med en myndighet som saknar branschkunskap. Förr eller senare får det konsekvenser.

Dessutom finns det få inspektörer ute i landet som har kunskap om lantbruk. LRF, Lantbrukarnas riksförbund, har en person med ansvar för arbetsmiljöfrågor, men han har samtidigt flera andra arbetsuppgifter.

Behöver ständiga påminnelser

Mellan 2009 och 2013 genomförde LRF kampanjen *Säkert bondförnuft* med finansiellt stöd från EU:s landsbygdsprogram. Resultatet blev färre dödsolyckor, men när kampanjen var över steg dödstaten igen. Landsbygdsministern kallade branschen till ett möte hösten 2019 om olycksfallen i sektorn, men sedan hände ingenting.

–Min tes är att en så här utsatt bransch, som saknar en utbyggd skyddsorganisation och inte har en egen företagshälsovård, behöver ständiga påminnelser, stöttning och goda råd för att man inte ska glömma bort arbetsmiljöfrågorna.

Ska undersöka den mentala hälsan

Peter Lundqvist har framför allt intresserat sig för hur man förebygger olycksfall och hur

Foto: Jed Owen

Det är trots allt ganska populärt att bli lantbrukare, säger Peter Lundqvist.

man kan underlätta det tuffa fysiska arbetet. Under senare år har han också fördjupat sig i den psykosociala arbetsmiljön.

Det har gjorts mindre studier på området, men ingen stor systematisk kartläggning. Därför håller Peter Lundqvist och några kollegor på Lunds universitet just nu på med ansökningar till Stiftelsen lantbruksforskning (SLF) och AFA Försäkring för att undersöka lantbrukares mentala hälsa.

–Klimatförändringarna och de plötsliga väderomslagen drabbar många lantbrukare hårt och vi vet att många for illa under torkan sommaren 2018. Vi vill ta reda på hur det har drabbat människor psykiskt, inte bara ekonomiskt.

Utsatta för kriminalitet

Framöver vill forskarna också ta reda på i vilken utsträckning lantbrukare utnyttjar sjukvården och vilka läkemedel man tar för att få bättre koll på deras psykiska mående.

–Vi befår att det finns en hel del bekymmer. De som mår dåligt är inte heller de som pratar om det öppet.

I ett annat projekt finansierat av SLF undersöker Peter Lundqvist och hans kollegor vid SLU kriminaliteten som riktas mot lantbrukare, i form av stölder och djurrättsaktivism.

Det kan vara allt från en nyinflyttad granne som klagar på att det luktar illa, till kritiska debatter i medierna och stöldligor som stjälar maskiner och djur och slaktar dem på plats. I skolan får barnen höra att deras föräldrar är mördare.

–Många blir tveksamma till om de ska fortsätta eller våga satsa på djurproduktion.

”Ingen verkar bry sig om lantbrukarnas utsatta arbetsmiljö.”

Att få en lönsam verksamhet är en stor utmaning för branschen. För att överleva blir många, som bosätter sig på landsbygden och driver en mindre gård, mångsysslare. De kanske till exempel röjer snö på vintern eller har ett Bed and breakfast.

–Många ser andra värden än de ekonomiska.

”Det är allvarligt med en myndighet som saknar branschkunskap.”

Samtidigt måste ju verksamheten gå ihop. Tidigare har det räckt att bara köra på. I dag måste du vara mer medveten om

hur du kan pressa kostnader och vilka investeringar du kan göra och dessutom ha tillgång till bra rådgivning.

Straffar sig på sikt

Nu hoppas Peter Lundqvist att myndigheterna också ska satsa på att förebygga olyckor och dödsfall inom lantbrukssektorn.

–Den dåliga arbetsmiljön straffar sig på sikt, säger han.

Ragnhild Larsson

Foto: Kristina Jacobsson

Klimatförändringar och torka drabbar lantbrukarna hårt. Forskarna ska nu ta reda på hur det påverkar människor också psykiskt.

Tips för en bättre arbetsmiljö i jordbruket

Ordning och reda

■ Håll ordning och reda på dina verktyg och redskap, inte minst i gårdens verkstad.

Ha maskiner och utrustning servade och i gott skick

■ Köper du nya maskiner – läs instruktionerna innan du använder dem, reparera och serva dina maskiner under lågsäsong så att de fungerar väl när de behövs.

Håll dig i form

■ Se till att själv vara i god form – fysiskt och psykiskt inför intensiva arbetsperioder, se till att träna fysiskt när du har möjlighet, sov tillräckligt så du kan vara utvilad och fokuserad, ta pauser då du äter och dricker nyttiga produkter som ger dig energi.

Kommunicera och ta hjälp när det behövs

■ Om du ofta arbetar ensam, se till att vara nåbar på mobilen och om det uppstår riskfyllda situationer – vänta hellre och kalla på hjälp!

Vid behov – använd personlig skyddsutrustning

■ Om arbetet innehåller risker – överväg om du

behöver personlig skyddsutrustning. Se till att ha personlig skyddsutrustning av god kvalitet och passform.

Diskutera arbetsmiljöfrågor med anställda, kollegor och anhöriga

■ Diskutera arbetsmiljöfrågor med berörda på din gård och använd gärna en checklista för en systematisk genomgång av arbetsmiljön några gånger om året.

Koppla av och se glädjeämnen i ditt arbetsliv

■ Även om du bor på din gård så glöm inte att koppla av från arbetet, njut av arbetets glädjeämnen och fira framgångarna – kanske med en tårta till fikat!

Ragnhild Larsson

Mer om lantbrukets arbetsmiljöfrågor:

[Arbetsmiljöverket](#)

[Prevent Arbetsmiljöinformation](#)

[Lantbrukets Arbetsmiljökommitté \(LAMK\)](#)

[SLU Arbetsmiljöforskning & Utbildning](#)

[Gröna Arbetsgivare](#)

Bonde – bästa jobbet!

Efter att ha provat på vanliga jobb på Länsstyrelsen och i försvaret, valde Kristina Jacobsson att återvända till gården i Vänersborg där hon är uppvuxen och bli bonde.

–Man gör det inte för pengarna, men bonde måste vara det bästa man kan vara. Man är sin egen och har naturen och djuren runt sig.

Kristinas pappa hade mjölkkor, men det är väldigt mycket jobb, så hon och hennes man har i stället valt att satsa på ett ekologiskt jordbruk med 50 köttjur och 210 hektar växtodling i form av vete, havre och ärtor.

Som lantbrukare är det jobb året om och inte några fem veckors semester, även om Kristinas föräldrar än så länge kan hoppa in då och då.

–Man blir bunden, men jag känner inte att jag behöver ledigt på samma sätt som när jag varit anställd och vill inte ha ett jobb där jag tänker att äntligen är det semester. Jag mår bra här och vill inte åka härifrån.

Bygger bort arbetsmiljöproblemen

Kristina och hennes man har byggt bort mycket av problematiken med tunga lyft så att de slipper känka, bära och dra så mycket. Förra året

byggde de ett nytt stall och en ny lagård med målet att skapa en så bra arbetsmiljö som möjligt.

Kristinas strategi är att få bort tidsödande arbetsuppgifter som ska göras varje dag. Foder, vatten och strö ska vara enkelt att hantera och ta så lite tid som möjligt i anspråk. Ett exempel är automatisk utgödsling och mockning.

–Många ska bygga så billigt som möjligt, men om man värdesätter sin tid finns det så mycket mer kvalificerade arbetsuppgifter man kan ägna sig åt än att mocka.

Van att lösa problem

Att vara en mångsysslare är en del av tjustringen med jobbet, tycker Kristina.

–Det är ju inte rymdforskning vi håller på med och även om resultatet inte alltid blir perfekt så löser man det. Plötsligt händer något, en vattenledning går sönder, och inte alltid när man har tid, men man löser det.

Och med grannar och Kristinas föräldrar i närheten finns hjälpen alltid nära, som när en ko rymmer och det behövs en barnvakt.

Foto: Kristina Jacobsson

Kristina Jacobsson provade på åttatillfemjobb, men återvände till gården där hon vuxit upp.

Olyckor inträffar ofta när man är trött och tar genvägar, säger Kristina som hört många otäcka historier men själv klarat sig från allvarligare incidenter. Sitt säkerhetstänkande har hon fått från sin pappa, som var väldigt riskmedveten.

Sedan barnen på ett och fyra år kom är hon dock orolig varje dag. Olyckor i jordbruket är den vanligaste orsaken till att barn dör i Sverige.

–Ska man få det att funka så måste barnen vara med ibland. Till halmloftet har vi satt upp en grind som barnen inte kan klättra på och i traktorn har vi en bilbarnstol. I halmladan är höbalar-na staplade lite omlott så att de inte kan rasa.

Ett annat problem är att alla lantbrukare har 20–40 år gamla maskiner.

–Det går inte att lita på dom, så det gäller att inte chansa.

Sommaren 2018 var tuffare

Trots coronapandemin rullar livet på gården vidare ungefär som vanligt. Visserligen är barnvakten över 70 och kan inte ställa upp längre, men brorsonen som inte går till gymnasieskolan har varit med och kört vårbruket.

Den torra och varma sommaren 2018 innebar en mycket större kris för jordbruket och många bönder drabbades hårt, men Kristina och hennes familj klarade sig bra även om det växte sämre än normalt.

–Vi sår olika saker och det är alltid något som klarar sig.

Ragnhild Larsson

”Jag känner inte att jag behöver ledigt som när jag var anställd.”